

DZIENNIKARSTWO JAKOŚCIOWE

Iwona Hofman, Danuta Kępa-Figura, Magdalena Pataj (red.):
Współczesne media. Dziennikarstwo jakościowe.
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 2023,
t. 1, ss. 228, t. 2, ss. 194.

Obserwowany w ostatnich latach dynamiczny rozwój mediów nie idzie w parze ze wzrostem zaufania do nich odbiorców. Tomasz Goban-Klas uważa, że niska ocena jakości przekazów medialnych jest konsekwencją sposobu pracy samych dziennikarzy, a popełniane przez nich błędy i niedociągnięcia nazywa „trawiącymi dziennikarstwo chorobami” (Goban-Klas 2016, s. 43). Wśród czynników mających najbardziej pejoratywny wpływ na jakość dziennikarstwa wymienia: zastępowanie dokładnych obliczeń niepotrzebnymi tabelami i wykresami, nadmierne epatowanie liczbami, błędy logiczne oraz nieprzestrzeganie klasycznych zasad retoryki i erystyki (Goban-Klas 2016, s. 52–54). Dezaprobata wobec braku rzetelności prowadzącego do degradacji profesji widoczna jest również w samym środowisku dziennikarzy (Hofman 2016, s. 68). Remedium na bylejakość dziennikarstwa stanowią wszelkie dążenia do polepszania jego jakości.

Funkcjonowanie dziennikarstwa jakościowego jako bytu medialnego nierozdzielnie łączy się z podziałem mediów na jakościowe i popularne, które – zdaniem Jana Pleszczyńskiego – wskutek postępującej tabloidyzacji coraz trudniej od siebie odróżnić (Pleszczyński 2010, s. 79). Mediom jakościowym przypisuje się rolę źródła wiedzy zbliżonego do badań naukowych, media popularne zaś postrzegane są jako odwołujące się bezpośrednio do emocji i uczuć. Dziennikarstwo jakościowe utożsamiane jest zatem z dokonywaniem skrupulatnych analiz i syntez, pełnieniem niejako funkcji wyroczni czy drogowskazu. W przestrzeni aksjologicznej mediów jakościowych znajdują się wartości epistemiczne, takie jak m.in. prawda, racjonalność, weryfikowalność czy analityczność (Pleszczyński 2010, s. 80).

Próbie uzyskania odpowiedzi na pytania o kondycję współczesnego dziennikarstwa stanowi dwutomowa monografia wieloautorska pt. „Dziennikarstwo jakościowe” pod red. Iwony Hofman, Danuty Kępy-Figury i Magdaleny Pataj. To kolejna część serii wydawniczej „Współczesne Media” ukazującej się od 2009 roku pod auspicjami lubelskiego ośrodka medioznawczego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W recenzowanej monografii przedstawiono problemy, z jakimi zmaga

się dziennikarstwo jakościowe, a które wynikają z naruszeń etyki zawodowej i odejścia od standardów „poważnego dziennikarstwa”. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać można w rozwoju nowych technologii, modelu tzw. *infotainmentu*, tabloidyzacji, upolitycznieniu oraz komercjalizacji mediów.

Treść artykułów umieszczonych w obu tomach pokazuje, że analizowaną kategorię medialną dziennikarstwa jakościowego można rozpatrywać nie tylko na płaszczyźnie *stricte* naukowej jako kategorię opisową, ale również w wymiarze społecznym – jako kategorię normatywną (s. 8). Na pierwszy tom monografii składają się teksty o charakterze ogólnym zawierające rozważania na temat: 1) wyznaczników i kryteriów dziennikarstwa jakościowego z różnych perspektyw badawczych (część I – *Kryteria wyróżniania dziennikarstwa jakościowego i jego wyznaczniki*); 2) wpływu świadomości i kompetencji dziennikarzy na jakość ich pracy (część II – *Jakość w dziennikarstwie a kompetencje i tożsamość dziennikarza*); 3) sposobów weryfikacji jakości w dziennikarstwie zarówno w ramach dziennikarskiego, jak i pozadziennikarskiego dyskursu (część III – *Mechanizmy weryfikacji jakości w dziennikarstwie*). Drugi tom obejmuje bardziej szczegółowe studia i został podzielony na dwie części. W pierwszej z nich umieszczono teksty poświęcone analizie i weryfikacji jakości w dziennikarstwie związanym z określoną tematyką (część I – *Jakościowe dziennikarstwo tematyczne*), druga zawiera z kolei studia przypadków opisujące przekazy określonych nadawców medialnych, osobowych i instytucjonalnych (część II – *Dziennikarstwo jakościowe – studia przypadków*). Taki sposób uporządkowania poszczególnych tekstów wydaje się zasadny i ułatwia czytelnikowi wgląd w omawianą problematykę – od zagadnień teoretycznych związanych z różnymi koncepcjami dziennikarstwa jakościowego oraz metodami ich badania, wpływem kompetencji samych dziennikarzy na jakość ich pracy i mechanizmami służącymi ocenie jakości aż po teksty stanowiące pogłębioną analizę jakości w dziennikarstwie należącym do konkretnego kręgu tematycznego lub w dziennikarstwie reprezentującym określony typ dyskursu medialnego (prasowy, radiowy, internetowy) bądź konkretny gatunek (felieton, reportaż).

Autorzy tekstów zawartych w pierwszej części tomu pierwszego sięgają po różne metody analizy, jednak ich wspólnym celem jest wskazanie, jakie kryteria powinny spełniać przekazy dziennikarskie, by móc uznać je za jakościowe. W rozdziale Agnieszki Stępińskiej, Bartłomieja Seclera, Kingi Adamczewskiej, Denisa Halagierey, Darii Zadrozniak, Karoliny Łapińskiej, Ewy Jurgi-Wosik wykorzystano w tym celu trzy modele relacji między dziennikarzem a odbiorcą: model służby obywatelskiej, model usługowy i model rozrywkowy. Pierwszy z nich – zwykle utożsamiany z dziennikarstwem jakościowym – okazał się najczęściej stosowany w mediach tradycyjnych: w radiu i prasie drukowanej – głównie w pismach opiniotwórczych (s. 25–26). Marek Chyliński wskazuje, że ani ocena odbiorców, ani ocena ekspercka nie są wystarczającymi kryteriami oceny jakości dziennikarstwa. Do ustalenia odpowiednich wytycznych wykorzystuje teorię działania komunikacyjnego Jürgena Habermasa oraz propozycję modelu sześciokąta dziennikarskiej jakości Stephana Russa-Mohla. Wśród kryteriów rozpoznania jakości Chyliński wymienia: dokładność, aktualność, obiektywizm, transparentę, relewancję, oryginalność, różnorodność

źródeł i oryginalność (s. 36). W artykułach Wojciecha Furmana oraz Wioletty Kochmańskiej i Marii Krauz sformułowane zostały ogólne wnioski dotyczące wyznaczników jakości w dziennikarstwie na podstawie konkretnych przekazów. Furman analizuje stroniczość mediów jako wykładnik ich jakości na materiale „Wiadomości” w TVP, badaczki z Uniwersytetu Rzeszowskiego sięgają po tekst dotyczący śmierci osób zakażonych wirusem SARS-CoV-2 i na jego podstawie próbują odpowiedzieć na pytanie, czy emocjonalność przekazu niweluje jego jakość (s. 71). O cechach dziennikarstwa jakościowego w literaturze anglojęzycznej pisze Agnieszka Dunin-Dudkowska. Zauważa, że wszystkie koncepcje łączy zwracanie uwagi na przymioty samego dziennikarza, który powinien cechować się prawością, rzetelnością i uczciwością (ang. *integrity*), bo to gwarantuje, by spełnione zostały inne elementy przekazu jakościowego (s. 84). Do niepolskojęzycznych teorii sięga również Rafał Leśniczak, który omawia koncepcję dziennikarstwa jakościowego chorwackiego dziennikarza i medioznawcy Luki Brajnovicia, który swoje założenia oparł na doktrynie czterech przyczyn Arystotelesa (s. 95). Tekst ten stanowi płynne przejście do problematyki, wokół której koncentrują się kolejne trzy rozdziały wchodzące w skład drugiej części tomu. Spoiwem łączącym te teksty jest refleksja nad świadomością i kompetencjami dziennikarzy jako gwarantami jakości tworzonych przez nich przekazów. Magdalena Ślawska poddaje analizie tekst opublikowany na portalu Onet.pl, który zdaje się być zaprzeczeniem obiegowych opinii o niskiej jakości tekstów publikowanych w internecie. Badaczka dowodzi, że posiadanie przez dziennikarza kompetencji gatunkowej, a więc świadomości w zakresie doboru środków językowych, stylu, formy i mediów, a także dostosowanie do sytuacji nadawczo-odbiorczej składają się na dziennikarską jakość i „tworzenie tekstu w zgodzie z wartościami, odpowiedzialnie za słowo i za bohaterów tekstu” (s. 107). Na inną rolę dziennikarza – jako pośrednika między badaczem a odbiorcą w sytuacjach kryzysowych – zwraca uwagę Krzysztof Stępnik w tekście poświęconym dziennikarstwu danych, które w okresie pandemii COVID-19 stanowiło szansę na odzyskanie nadwątlonego nadmiernym upolitycznieniem i subiektywizacją przekazów zaufania odbiorców przez przedstawicieli profesji dziennikarskiej (s. 124). Z kolei o zagrożeniu dla przyszłości zawodowej dziennikarzy wynikającym z coraz częstszego wykorzystywania algorytmów w tworzeniu treści pisze Jan Kreft (s. 140). Na trzecią część pierwszego tomu składa się sześć rozdziałów skoncentrowanych wokół określonych sposobów weryfikacji jakości przekazu dziennikarskiego. W trzech rozdziałach autorstwa Pauliny Olechowskiej, Marty Wójcickiej i Barbary Sobczak przedmiotem zainteresowania staje się krytyka mediów, która – jak zauważa pierwsza z badaczek – może przyczynić się do podniesienia jakości tworzonych przekazów (s. 153). Sobczak omawia różne przejawy naruszeń etyki dziennikarskiej zgłaszane do Rady Etyki Mediów przez osoby prywatne i publiczne. Jednocześnie konstatuje, że ta druga grupa częściej niż w obronie jakości dziennikarstwa występuje w celu ochrony własnego dobrego imienia (s. 225). O mało świadomej, a przez to pozbawionej obiektywizmu, recepcji przekazów medialnych przez Polaków pisze Marta Wójcicka. Na podstawie komentarzy internetowych odnoszących się do materiałów opracowanych przez TVP Info i zamieszczonych w serwisie YouTube badaczka

stwierdza, że internauci reprezentują styl mityczno-mimetyczny przejawiający się w odbieraniu jedynie przekazów zgodnych z ich przekonaniem i tym samym utwierdzających ich we własnych poglądach (s. 205). Inny mechanizm weryfikacji jakości proponuje Monika Worsowicz, przyjmując perspektywę genologiczną w analizie tekstów publikowanych w portalu Onet.pl. Z kolei rozdziały autorstwa Bartłomieja Maliszewskiego i ks. Wojciecha Misztala odwołują się do kontekstu filozoficzno-religijnego, czyniąc z niego kolejną możliwą perspektywę badawczą służącą ocenie jakości. Pierwszy z badaczy zestawia Frommowską antynomię „mieć czy być” z funkcjonowaniem mediów jakościowych nastawionych na rzetelne informowanie odbiorcy o faktach oraz mediów popularnych oferujących niewyszukaną rozrywkę (s. 175). Misztal akcentuje uniwersalizm postulatów zawartych w orędziu Jana Pawła II, a dotyczących jakości dziennikarstwa o tematyce religijnej (s. 195). Wszystkie rozdziały mieszczące się w pierwszym tomie recenzowanej monografii stanowią interesujące omówienia mechanizmów badawczych związanych z krytyką mediów. Podkreślają przy tym wagę i znaczenie dbałości o szeroko rozumianą jakość przekazów dziennikarskich, które powinny – wbrew tendencjom do tabloidyzacji i polaryzacji aksjologicznej – pozostawać obiektywne, rzetelne, nienonkonformistyczne i nie przyczyniać się do kreowania czarno-białego obrazu świata.

Drugi tom monografii składa się z dwu części i dwunastu rozdziałów, których autorzy dowodzą istotności i zasadności oceniania jakości pracy dziennikarzy. Kryterium podziału na dwie części stanowi dobór materiału badawczego – uporządkowanego ze względu na określoną tematykę (społeczną, technologiczną, kulturalną, sportową czy przyrodniczą) lub konkretnego nadawcę medialnego (osobę lub instytucję). Trzy rozdziały zawarte w części pierwszej (*Jakościowe dziennikarstwo tematyczne*) wiążą się z tematyką istotną z punktu widzenia zwykłego obywatela, który podejmuje decyzje mające wpływ na środowisko. Anna Lusińska, Anna Kalinowska-Żeleźnik, Ewa Miłoszewska-Podrażka oceniają jakość społecznie istotnych tekstów dotyczących fotowoltaiki i publikowanych na łamach wybranych tygodników opinii w latach 2019–2022. Aneta Wysocka analizuje indywidualne cechy w twórczości dziennikarzy przyrodniczych, Krzysztofa Szymborskiego i Adama Wajraka. Z kolei w tekście Bartłomieja Łódzkiego uwaga badacza skupia się na roli mediów w rozpowszechnianiu informacji na temat zmian klimatycznych. Kolejne trzy rozdziały dotyczą tematów związanych z kulturą i historią. Joanna Bachura-Wojtasik sięga po zgromadzone w archiwach Polskiego Radia w Warszawie audycje radiowe traktujące o Holocauście. Analizie pod kątem dziennikarskiej jakości poddaje się również przekazy związane z rozrywką – prasowe teksty o muzyce filmowej Wojciecha Kilara (rozdział Iwony Grodź) oraz telewizyjne relacje sportowe (rozdział Beaty Grochali-Woźniak). Wyniki analiz dotyczących tak różnorodnej tematyki mają jedną cechę wspólną – bez względu na sferę życia, jakiej dotyczy medialny przekaz, jego podstawę zawsze powinny stanowić rzetelna wiedza oraz staranne opracowanie dostępnych danych. Tylko w ten sposób przedstawiciele dziennikarskiej profesji mogą wywierać pozytywny wpływ na kształtowanie sądów i opinii odbiorców. Widać jednak również tendencje do ulegania komercjalizacji, na co zwraca uwagę Grochala-Woźniak. Zauważa, że przestrzeganie wzorców

gatunkowych w zakresie struktury przekazów medialnych o sporcie nie łączy się z dążeniem do wysokiej jakości w innych aspektach pracy dziennikarza (s. 74).

Druga część tomu drugiego stanowi zestawienie studiów sześciu różnych przypadków. W kontekście badań nad jakością dziennikarstwa analizowane są zarówno teksty poszczególnych autorów: Pawła P. Reszki (rozdział Agaty Fijuth-Dudek), Wojciecha Pestki (rozdział Wojciecha Kajtocha), Paula Theroux (rozdział Nataszy Ziółkowskiej-Kurczuk), Rafała Steca (rozdział Patryka Iwańczyka), jak i przekazy instytucjonalne (rozdział Michaliny Pokorskiej o delimitatorach inicjalnych i finalnych w wybranych radiowych serwisach informacyjnych oraz rozdział Tomasza Płonkowskiego o czasopiśmie i projekcie medialnym „Wszystko co Najważniejsze”). Niektóre spośród analiz prowadzą do konstatacji, że twórczość danego dziennikarza wykazuje wysokie walory jakościowe (np. publikacje Reszki), w innych badacze postulują włączenie tekstów określonego autora w obręb dziennikarstwa (np. powieści podróżniczych Theroux czy mistycznych reportaży Pestki). Dostrzegany bywa również wpływ niezależnych politycznie źródeł finansowania na jakość przekazu (s. 189).

Autorzy wszystkich dwudziestu siedmiu rozdziałów zawartych w monografii w mniejszym lub większym zakresie dokonują analizy różnych definicji dziennikarstwa jakościowego, powołując się na kanoniczne prace z tego zakresu. Tworzą jednak własne definicje, w których powtarzają się podobne wyznaczniki jakości, takie jak: rzetelna wiedza, dociekliwość, dogłębne poznanie tematu. Lektura tekstów zgromadzonych w monografii prowadzi do wniosku, że dziennikarstwo jakościowe postrzegane jest przez badaczy (m.in. medioznawców, językoznawców, kulturoznawców) jako sposób na walkę z postępującą tabloidyzacją mediów. Niezwykle istotne wydają się zatem studia dotyczące nowych trendów w dziennikarstwie – wspomnianego już wykorzystania danych (dziennikarstwo danych) czy algorytmizacji – które mogą pomóc w przywróceniu dziennikarstwu zaufania odbiorców.

Dwutomowa monografia powinna zainteresować nie tylko dziennikarzy, medioznawców, studentów nauk o mediach i komunikacji, ale także językoznawców, literaturoznawców, studentów nauk społecznych oraz wszystkich badaczy mechanizmów wywierania wpływu na odbiorcę. Praca ta jest ważnym i niezwykle potrzebnym głosem w dyskusji nad jakością współczesnego dziennikarstwa. Wnioski płynące z analizy materiałów badawczych przedstawionych w poszczególnych rozdziałach monografii świadczą o tym, że mimo obniżenia poziomu dyskursu publicznego, czego dowodzi chociażby publikowanie na łamach elitarnych czasopism fotomontaży i nacechowanych emocjonalnie tekstów (Mielczarek 2018, s. 10), odbiorcy wciąż cenią profesjonalne, zaangażowane i świadome dziennikarstwo.

Aleksandra Kujawiak

 orcid.org/0000-0001-8740-3627

Bibliografia

- Goban-Klas T. (2016). Dziennikarz – chory człowiek mediów? W: K. Wolny-Zmorzyński, K. Konarska (red.), *Klinika Dziennikarstwa – Credo* (s. 43–58). Wrocław.
- Hofman I. (2016). Nowe Dziennikarstwo. Próba rekonstrukcji modelu. *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, vol. 49, s. 67–77.
- Mielczarek T. (2018). *Tygodniki opinii w zmieniającej się rzeczywistości*. Kraków.
- Pleszczyński J. (2010). Przestrzeń aksjologiczna mediów popularnych i jakościowych. *Oblicza Komunikacji*, nr 3, s. 75–88.